

4 ทำอย่างไรอาหารไทย จึงจะปลอดภัย ครบวงจร?

ในแต่ละปี ตัวเลขจำนวนคนไทยป่วยท้องร่วง เฉพาะเท่าที่มีรายงาน ตกประมาณหนึ่งล้านคน โดยมีสาเหตุหลักๆ มาจากเชื้อโรคที่ปะปนอยู่ในอาหารและน้ำที่บริโภค และตัวเลขคนป่วยจากการบริโภคอาหารที่มีสารอันตรายตกค้าง มีอยู่ประมาณ **40,000** คน

เมื่อมาดูสถิติการเจ็บป่วยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหาร นายแพทย์วัลลภ ไทยเหนือ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข กล่าว ในการประชุมเรื่องนโยบายและยุทธศาสตร์ความปลอดภัยด้านอาหาร เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2546 ว่า ช่วง 10 ปีมานี้พบสถิติคนไทยป่วยด้วยโรคมะเร็งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

โดยสาเหตุของโรค ร้อยละ 30-40 เกิดจากการบริโภคอาหารและการดำเนินชีวิต แต่ถ้ามาเจาะจงมองที่สุขภาพของกลุ่มเกษตรกรผู้คือต้นทางสำคัญของการผลิตอาหารป้อนสังคม เป็นเวลายาวนาน 10 ปีติดต่อกันแล้ว (พ.ศ. 2535-2544) ที่กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ทำการสำรวจเพื่อค้นหาความชุกของโรคที่เกิดจากสารกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร พบว่ามีผู้ได้รับพิษสารกำจัดศัตรูพืชเกินขีดความปลอดภัย คือถึงขั้นมีระดับเอนไซม์ผิดปกติสูงประมาณร้อยละ 13-25

เรายังพบตัวเลขการนำเข้ายากำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยจากข้อมูลการรายงานของกระทรวงพาณิชย์ โดยกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ตั้งแต่ปี 2536-2544 มีตัวเลขเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี โดยเฉพาะการนำเข้ายากำจัดศัตรูพืชซึ่งเพิ่มขึ้นสูงตลอดเวลา สารกำจัดศัตรูพืชที่ใช้กันมากที่สุดคือสารกำจัดวัชพืช ซึ่งใช้รวมทั้งประเทศปีละประมาณ 23,000 ตัน รองลงมาคือสารกำจัดแมลงประมาณ 15,000 ตัน และสารกำจัดเชื้อราประมาณ 6,000 ตัน

จึงไม่น่าแปลกใจที่การสำรวจในปี 2539 ของกองอาชีวอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่าเกษตรกรที่สัมผัสสารกำจัดวัชพืชพาราควอตใน 6 จังหวัดทางภาคกลางของประเทศ จำนวน 545 ราย มีอาการเกี่ยวเนื่องจากการได้รับพาราควอตสูงถึงร้อยละ 58 และมีสมรรถภาพปอดผิดปกติร้อยละ 8 โดยอัตราผิดปกตินี้สัมพันธ์กับระยะเวลาที่ทำอาชีพเกษตรกร

โครงการความปลอดภัยด้านอาหาร

กระแสรับรู้ถึงภัยร้ายของสารเคมีในเมืองไทยขยายวงกว้างขึ้น ขนานคู่ไปพร้อมๆ กับกลไกตลาดโลกที่บีบบังคับกำหนดให้แต่ละประเทศต้องหันมาใส่ใจต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ด้วยการผลิตสินค้าที่ปราศจากเชื้อโรคปนเปื้อนและสารเคมีอันตรายใดๆ

ระยะหลัง ๆ ไม่กี่ปีมานี้ คนไทยจึงเริ่มคุ้นตากับ “ตรารับรองคุณภาพ”

ตรารับรองจะทำหน้าที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค พบเห็นหน้าตากันบ้างแล้วในสินค้าทางการเกษตรประเภทผักและผลไม้ หรือแม้แต่ในเนื้อสัตว์ ห้างสรรพสินค้าบางแห่งจะวางจำหน่ายเนื้อที่ระบุว่ากระบวนการผลิตเป็นเนื้อหมูปลอดสาร

ตรารับรองที่ระบุว่า “ปลอดภัยจากสารพิษ” “ผักผลไม้อนามัย” หรือ “รับรองคุณภาพ ระบบตรวจสอบสารพิษ” ก็ยังไม่อาจนั่งนอนใจได้ว่าปลอดสารจริงหรือไม่ เพราะผักและผลไม้

ถ้าจะให้ปลอดภัยจากสารเคมีได้จริง ๆ จะต้องอยู่ในกระบวนการผลิตที่เป็นไปโดยธรรมชาติอย่างแท้จริง ไม่มีการนำสารเคมีมาใช้กำจัดศัตรูพืช หรือปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งเพิ่มผลผลิต

ตรารับรองที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ทำหน้าที่ได้เพียงใบเบิกทางให้กับผลผลิตสินค้าทางการเกษตรที่ยังคงใช้สารเคมีออกโดยกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เพื่อรับประกันและรับรองผลว่ามีกระบวนการใช้สารเคมีให้อยู่ในระดับที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค

รัฐบาลประกาศนโยบายนับแต่ปี 2547 เป็นต้นไป รัฐบาลจะผลิตอาหารที่สะอาดปลอดภัยปราศจากสารพิษ เพื่อสร้าง “ครัวอาหารของโลก” ป้อนให้กับพลเมืองโลก ภายใต้ “โครงการความปลอดภัยด้านอาหาร”

จากแผนยุทธศาสตร์ความปลอดภัยด้านอาหารของกระทรวงสาธารณสุข ที่นำเสนอต่อสาธารณะเมื่อเดือนมิถุนายน 2546 ระบุว่ารัฐบาลได้วางแผนและแบ่งงานให้สามกระทรวงรับผิดชอบผลักดันให้นโยบายนำไปสู่การปฏิบัติ

กระทรวงสาธารณสุข ควบคุมแหล่งผลิต สถานที่จำหน่ายและผู้ประกอบการในประเทศ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ควบคุมผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อการส่งออกที่มาจากไรนา

กระทรวงมหาดไทย ดูแลการผลิตและการจำหน่ายเภสัชเคมีภัณฑ์อาหาร อาหารสัตว์ เคมีภัณฑ์ทางการเกษตร วัตถุพิษทางการเกษตร เผ่ากระวังการลักลอบนำเข้าที่ด่านและจัดการเอาผิดตามกฎหมายหากฝ่าฝืน

โดยรัฐบาลตีกรอบความหมายของคำว่า “อาหารปลอดภัย” ตามแผนความรับผิดชอบที่แบ่งงานไว้ข้างต้นว่า อาหารทุกชนิดต้องไม่มีการปนเปื้อนสารอันตราย เช่น บอแรกซ์ สารตกค้างจากยาฆ่าแมลง สารฟอกขาว สารกันเชื้อรา สารฟอร์มาลิน สารเร่งเนื้อแดง จุลินทรีย์

คลอแรมเฟนิคอล และไนโตรฟูแรน เป็นต้น

หากผ่านเกณฑ์ก็จะได้รับตรา “อาหารปลอดภัย” ส่วนอาหารแปรรูปจะใช้ตรา “อย.” สำหรับสถานที่ผลิตต้องผ่านเกณฑ์ปฏิบัติมาตรฐานจีเอ็มพี (GMP – Good Manufacturing Practices)

ถ้าเป็นอาหารปรุงจำหน่ายตามภัตตาคาร ร้านอาหาร หรือรถเข็นข้างทาง จะต้องสะอาดปลอดภัยตามเกณฑ์การตรวจสอบ นอกจากนี้ยังควบคุมไปถึงเจ้าของร้านค้าในตลาดสดทุกตลาดจะต้องมีส่วนรับผิดชอบทำร้านค้าให้สะอาดปลอดภัย มีชุดตรวจไว้เตรียมพร้อมสำหรับตรวจสอบเสมอ

โครงการอาหารปลอดภัยไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลความปลอดภัยและการเสียชีวิตของผู้คนที่เชื่อมโยงกับความไม่ปลอดภัย

ต้องมองระบบการผลิตอาหารในประเทศอย่างองค์รวม นั่นคืออาหารจากพืชไร่และเนื้อสัตว์ที่ผลิตเองได้ในประเทศ และต้องมุ่งสร้างระบบความปลอดภัยตั้งแต่การรักษาสิ่งแวดล้อม คุณภาพของดิน น้ำ รวมถึงคุณภาพปุ๋ย คุณภาพของอาหารที่ใช้เลี้ยงสัตว์ด้วย

ของระบบการผลิตอาหาร แต่ยึดหลักเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ จัดอยู่ใน 11 วาระแห่งชาติของพรรคไทยรักไทยที่แทรกอยู่ในยุทธศาสตร์การส่งออกของประเทศ

รัฐบาลเชื่อว่าอาหารและสินค้าปลอดสารพิษมีแนวโน้มการเติบโตสูง เฉพาะในตลาดส่งออกใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกา มีมูลค่าทางการตลาดถึง 3.5 พันล้านดอลลาร์ หรือ 126,000 ล้านบาท และยังมีอัตราที่จะขยายตัวอย่างต่อเนื่องถึงร้อยละ 23 ต่อปี

นอกจากนี้ยังพบตัวเลขด้วยว่า ช่วง 5 ปีที่ผ่านมาผลผลิตสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปที่เป็นอาหารปลอดสารพิษเหล่านี้มีราคาสูงกว่าผลผลิตโดยทั่วไปถึงร้อยละ 57

โลกของการแข่งขันทางการค้าในอนาคต บทบาทของสารเคมีเพื่อเร่งปัจจัยการผลิตให้เร็วและเพิ่มมากขึ้น นับวันจะถอยห่างไปจากวงจรผู้บริโภคในประเทศที่พัฒนาแล้วมากขึ้นทุกที แต่สำหรับในประเทศที่กำลังพัฒนา วงจรอันตรายจากสารเคมียังคงดำรงอยู่

ประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ต้องออกตระเวนตามตรอก ซอก ซอยของตลาด เพื่อตรวจสอบหาสารเคมีชนิดต่างๆ ในอาหาร ไม่ว่าจะเป็นภาพของการหยิบจับเนื้อหมูเพื่อตรวจสอบหาสารเร่งเนื้อแดง การตรวจสอบตามแผงผักและผลไม้เพื่อหาสารเคมีตกค้าง ก่อนจะมอบป้ายเครื่องหมายรับรอง “สุขภาพดีเริ่มที่อาหารปลอดภัย” ให้กับเจ้าของร้านค้าเพื่อเป็นการรับรองคุณภาพ

จะสร้างระบบอาหารให้ปลอดภัยครบวงจรได้อย่างไร?

เห็นได้ว่านโยบายอาหารปลอดภัยนี้ยังดำเนินการอย่างแยกส่วนจากการแบ่งงานกันทำระหว่างสามกระทรวง ยังไม่นับรวมว่ากระทรวงพาณิชย์และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่จะต้อง

ออกตระเวนเดินสายประชาสัมพันธ์ครัวอาหารของโลกให้ต่างประเทศรับรู้

ตั้งที่กระทรวงพาณิชย์ต้องกุมขมับ เมื่อสหรัฐอเมริกาปฏิเสธที่จะนำเข้าสินค้าประเภทกุ้งแช่แข็งจากไทยที่ไม่ได้มาตรฐาน

สิ่งที่ขาดหายไปของนโยบายนี้คือการมองระบบการผลิตอาหารในประเทศอย่างองค์รวม นั่นคืออาหารที่มาจากพืชไร่ และเนื้อสัตว์ผลิตเองได้ในประเทศ ต้องมุ่งสร้างระบบ

ความปลอดภัยตั้งแต่การรักษาสิ่งแวดล้อม คุณภาพของดิน น้ำ รวมถึงคุณภาพปุ๋ย คุณภาพของอาหารที่ใช้เลี้ยงสัตว์ด้วย

อาหารทุกชนิดเมื่อออกจากมือของผู้ผลิตสู่ท้องตลาด ต้องมีกระบวนการควบคุมรักษาอาหารที่ยังไม่ถูกแปรรูปให้คงความสะอาดและสดเสมอ ก่อนไปถึงมือผู้บริโภค

ตัวอย่างชัดเจนในกลุ่มเกษตรกร ผลสำรวจที่กล่าวข้างต้นชี้ว่า เกษตรกรไทยมีชีวิตอยู่บนความเสี่ยงเป็นจำนวนมาก เพราะผลจากการใช้สารกำจัดศัตรูพืชในกระบวนการผลิตสินค้าเกษตร

ความตั้งใจลงตรวจพื้นที่ตามแผงขายของร้านค้าและตลาดของผู้บริหารเพื่อแจกตรารับรอง ทำให้ถูกมองได้ว่าอาจสูญเปล่า เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เพราะกลไกของรัฐคงไม่สามารถมีกำลังหรือเงินทุนมากมายที่จะลงไปตรวจสอบหาสารปนเปื้อนในอาหารได้ทุกที่ทุกวัน เพื่อสู้กับกระบวนการผลิตที่ต้องเร่งวันเร่งคืนออกขายให้ประชาชนได้บริโภคให้ทันความต้องการ

เวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติประจำปี 2546 มีข้อเสนอให้รัฐบาลมองเห็นความสำคัญของนโยบายเกษตรยั่งยืน ด้วยการตั้งกำแพงภาษีสารเคมีเกษตร วิจัยเพื่อปรับปรุงพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับกระบวนการผลิตแบบปลอดสารพิษ กำหนดมาตรฐานเคมีเกษตรและเกษตรอินทรีย์ให้ชัดเจน และสนับสนุนให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรยั่งยืน รวมทั้งพัฒนา

ตารางแสดงปริมาณการนำเข้าเคมีวัตถุเพื่อการเกษตร พ.ศ. 2536 - 2544 (ตัน)

พ.ศ.	ยากำจัดศัตรูพืช	ปุ๋ย
2536	25,140	3,265,882
2537	29,718	3,017,858
2538	32,248	3,155,987
2539	42,198	3,439,997
2540	42,240	2,990,950
2541	32,197	2,873,513
2542	48,995	3,561,588
2543	50,272	3,328,467
2544	83,889	3,456,409

ที่มา: กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ อ้างใน การสาธารณสุขไทย. 2545. หน้า 117.

บุคลากรภาครัฐในระดับชุมชนเพื่อให้สามารถเป็นที่พึ่งของเกษตรกรได้

มีข้อเสนอให้จัดตั้งกองทุนจากภาษีสารเคมีและสารพิษที่ผลิตหรือนำเข้าจากต่างประเทศ กองทุนภาษีบรรจุกัญพืชที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม และกองทุนจากภาษีอาหารส่งออกและนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ เพื่อไว้เป็นทุนสำหรับผลิตภัณฑ์และดูแลการจัดระบบอาหารปลอดภัยให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริงให้ได้

สมัชชาสุขภาพฯ ยังเรียกร้องให้รัฐบาลยึดท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางจัดระบบอาหารปลอดภัย ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนพัฒนาระบบอาหารชุมชน ไปจนถึงกระบวนการผลิต แปรรูปขนส่ง และจำหน่ายถึงมือผู้บริโภค

กลุ่มองค์กรผู้บริโภคเรียกร้องให้เร่งออกกฎหมายจัดตั้งองค์กรอิสระคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อสร้างระบบให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมสร้างความเข้มแข็งเช่นเดียวกับผู้บริโภคในประเทศที่เจริญแล้ว ได้รู้จักใช้สิทธิดูแล ป้องกันและเฝ้าระวังภัยจากผู้ผลิตที่มักจะทำลายข้อห่วงใยกฎหมายคอยเอาเปรียบผู้บริโภคอยู่เสมอๆ

ปรากฏการณ์ปลายปี 2546 ต่อต้นปี 2547 ที่เกิดโรคไข้หวัดนกระบาดในหลายประเทศในทวีปเอเชีย รวมถึงประเทศไทยด้วย จนชีวิตไก่ต้องล้มตายและถูกฆ่าตายตามมาอีกนับสิบๆ ล้านตัว แต่กว่ารัฐบาลไทยประกาศยอมรับว่าสาเหตุการตายของไก่ยกเล้าเกิดจากไข้หวัดนกก็ตกเข้าไปเกือบปลายเดือนมกราคม 2547 จนเกิดข้อสงสัยจากสาธารณชนว่า ภาคราชการปกปิดข้อมูล

ไข้หวัดนกจัดอยู่ในกลุ่มภัยธรรมชาติที่ยังไม่มีวัคซีนป้องกัน แต่ถ้ามองระบบโครงสร้างการทำงานของกรมปศุสัตว์ มีประสิทธิภาพและคุณภาพเชิงรุกในการป้องกันและเฝ้าระวัง มีความเป็นไปได้ว่าความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินอาจจะน้อยกว่านี้มาก

ดังนั้นแม้จะมีความตั้งใจจริงเพียงไรในการสานฝันเรื่องอาหารไทยปลอดภัยสู่การเป็นครัวของโลก คงยากที่จะถึงฝั่งเพราะกระบวนการผลิตอาหารทุกขั้นตอนในประเทศไทย ตั้งแต่จากไร่นาสู่โต๊ะอาหาร ยังมีคำถามและปัญหาต้องสะสางอีกมากมาย

